

PEDRO IGNAZIO BARRUTIAREN II.
MENDEURRENA

ARAMAIOKO ALKATE JAUNAREN SARRERA HITZAK

Aramaio, 1982-XII-18

Jexus Zabala, Aramaioko Alkate jauna

Nere aita-amagandik jaso doten euskeran ongi etorria ematen dautsuet, Arabako Aldundiko Gebara jauna, Euskaltzaindiko Aita Villasante jauna, eta hemen zagozen jaun-andre guztioi.

Aramaioko herriaren izenean eskerrona Pedro Ignazio Barrutiaren hirugarren mendehurrena antolatzen parte hartu duzuen guztioi eman nahi dautsuet.

Aramaio, 1982-XII-18

Ezkerretatik eskumatara: Jexus Zabala - Aramaioko Alkatea; Emilio Gusvara - Arabako Diputatu Nagusia; Fr. Luis Villasante - Euskaltzainburua; Endrike Knorr; Juan M.ª Lekuona eta Jose M.ª Velez de Mendizabal.

Aramaio zorrean agertzen da beraren semea Pedro Ignaziorekin, euskal teatroaren sortzailea da eta. *Gabonetako Ikuskizuna*-ren idazlea aramaioarra izatea guretzat pozgarria da.

Gugana etorri zarie eta pozik aurkitzen gara zuek gure artean ikustean. Bene-benetan ezazue har Aramaioko herriaren ongietorrikerik beroena. Eskerrik asko.

PEDRO IGNAZIO BARRUTIA ETA BASAGOITIAREN 3. MENDEURRENA

Aramaio, 1982-XII-18

Fr. Luis Villasante

Euskaltzainburuaren Agurra

Emilio Gevara, Arabako Diputadu Nagusia
Peli Martin, Arabako Kultura batzordeburua
Jexus Zabala, Aramaioko Alkate jauna

Jaun-andreak:

Ondo gogoan dut. Orain dela 11 urte –1971ko Irailean– Aramaio honetara azaldu zen Euskaltzaindia. Aramaio izanik Arabako lurretan euskaldunena, halako omenaldi bat egin nahi izan zion beroni Euskaltzaindiak. Gaur berriro azaltzen da Euskaltzaindia Aramaioa bertako seme baten mendurrena ospatzera. Bai. Aurten betetzen dira hirurehun urte Pedro Ignazio Barrutia eta Basagoitia hemen jaio zenetik.

Aramaioarra dugu, bada, Barrutia, gero Mondragoen bizi bazen ere. Ez naiz ni sartuko hari eta haren lanari buruz xehetasunik ematen, ze bada gaur hemen hori egingo duenik eta horretarako ni baino gaiago denik. Bakarbakarrik esango dut haren lana, “Gabon gaberako Ikuskizuna”, gure literatura zaharreko beste pitxi asko bezala, luzaroan galdua, ezezaguna eta zokoratu egon dela. Juan Karlos Gerra, Azkue, Aresti eta abarren ahaleginei esker, gaur, eta orduonean, ilunpetatik aterea eta ohoretan jarria ikusten dugu. Zuberoako Pastoralak kenduz gero, Barrutiarena da euskal teatrozko lehengo lana, eta ez nolana hiko lana. Ongi merezia du, bada, Barrutiak gaur bere jaioterrian eskeintzen zaion ospaketa hau.

Eskerrak eman beharrean naiz Aramaioko herriari eta Aramaioko alkate jaunari egin digun harrera ezin hobegatik.

Euskaltzaindia euskararen alde lan egiteko Erakundea denez, honelako gertaldiez baliatzen da gure hizkuntzaganako zaletasuna herrietan sendotu eta bizkortzeko. Hori bera egin nahi du Aramaion eta bai Araba osoan ere. Herri guztiek maitekero gordetzen eta lantzen dituzte beren hizkuntzak. Ez gaitezen gu zabarrak izan. Mendez-mende eta belaunez-belaun guganaino heldu den ondasun hau ez dezagula guk galtzen utzi.

Aramaiok, Barrutiaz gainera, eman ditu, bai lehen eta bai orain ere, euskal arloan gailurtu diren euskaltzale zintzoak: Gabriel Jauregi, Rafael Eriz, Patxi Uribarren, Felipe Tolosa, Pedro Puxana, etab. Azkenengo aipatu dudan jaun honek atereak ditu —besteak beste— *Euskal Aditza* (Bizkaiera), Bilbao, 1970; *El verbo vasco de Oleta (Araba)*, Diputación de Alava, 1977; eta oraintsu, edizio gotor eta dotore batean, *Bizkaiko Forua*, Bizkaiko euskarara itzulia.

Nola aurkitzen da gaur euskara Aramaioko bailara honetan? Hori da nik zuzen ez dakidana. Guztiok dakigu azken urte hauetan bizitzeak aldaketa latzak ezagütu dituela, baserrietatik asko eta askok kaleko bidea hartu duela, bai lanerako eta bai bizitzeko ere, auzoetako eskolak kalean batu direla, etab. Guzti honek —esan beharrik ez dago— bere ondorioak eta arriskuak ditu euskararentzat. Baina bizitzearen martxa geldiaraztea edo aldatzea ez dago gure eskuan. Guk egin behar duguna da gaurko bizimolde berria kontutan hartu eta hor bertan euskararentzat lekua egiten ahalegindu, bizigirot berriak euskara ito ez dezan. Badakit zaila dela. Baserri-girotik hiri-girora aldatze hori gertatu da gure herrian. Eta euskaldunak euskaldun izaten jarraituko badu, euskarak ere, neurri batean, hiritartu beharra izango du.

Badakigu zein den gaur maiz Euskaltzaindiari botatzen zaion harria: euskara batuaren alde jarri dela, eta, beraz, tokian tokiko hizkeren eta batez ere euskalkien etsai bihurtu dela. Baina gauzak ez dira hala. Eta diren bezala azaldu behar zaizkio herriari, ez erdizka, edo apropos direnak eta ez direnak nahastuz. Euskaltzaindiak garbi ikusten du gaurko mundu hiritartu honetan euskarak ez duela etorkizunik batu antzeko euskara molde bat sortzen ez bada, batez ere irakaskuntzarako eta idatzizko zereginetarako, eta horretan ari da. Baina horrek ez du esan nahi herri bakoitzeko euskara-modua eta euskalkia baztertu behar direnik. Euskaltzaindiak nahi du, bada, euskara batua bultzatu eta moldatu, baina nahi du, baita ere, euskalkiak eta tokian tokiko hizkerak ahal den neurrian gorde eta lant daitezen, eta baita irakaskuntzan ere leku bat izan dezaten. Horretan, toki bakoitzeko gora-beherek zer eskatzen duten beharko da ikusi. Zubia beharko da egin tokiko euskaratik guztion euskarara. Euskaltzaindiak uste du, bada, denentzat dela tokia: euskara batuarentzat, euskalkiarentzat eta tokiko euskararentzat.

Euskaltzaindia euskalkien kontra ez dagoela frogatzeko ba ote da gaurko ospaketa hau baino froga hoberik? Izan ere, zertara dator gaur Euskaltzaindia Aramaiora? Lehen ere esan dut. Hemengo seme batek, Barrutia jaunak, egindako teatro lan bat gogoratzera; eta teatro lan hori bizkaiera zaharrean eginik dago. Euskalkian, beraz, eta ez euskara batuan. Eta Euskaltzaindiak ez du hargatik Barrutia zapuzten. Berak nahi duena da euskara salba dadila, gaurko kenka larri honetan bizirik atera dadila, behar diren gaurko-tzeak eginik ere.

Aramaiok, bada, euskaldun izaten iraun dezala: horrek digu guri axola.

Eta honekin bukatzen dut. Eskerrak, berriz ere, Aramaioko herriari, udalari eta alkate jaunari.

PEDRO IGNAZIO BARRUTIA ARAMAIOKO ANTZERKILARIA

Aramaio, 1982-XII-18

Jose M.ª Velez de Mendizabal

Hirurehun urte pasatu da Aramaioko herri honetan haur bat jaio zala. 1682.eko urte hartan beste zenbait ume gehiago munduratu ziran, jakina, Aramaion eta guztien izenak eliz liburuetan azaltzen dira, legeak agintzen dauen lez. Baina eliz liburu horietara joko bagendu hasieran aitatutako haur horri dagokion zatia besteak baino erabiliago dagoela konturatuko ginake. Izena azpimarratuta, orria tolestua, ...e.a. Gu baino lehenago beste norbait ibili danaren seinalea.

Pedro Ignacio de Barrutia ipintzen dau orrialdearen ezkina batetan; aldamenean haurraren datuak azaltzen dituelarik. Urteetan zehar izen hori ahaztuta egon da liburu hartan. Ia hiru mende oso pasatu behar izan da liburuan inork lehen aldiz murgil egin arte. Ez dakit zein izango zan lehena. Azkue? Ezetz esango neuke. Juan Karlos Gerra? Ba leike. Beharbada Aresti? Arestik ez ebala liburua sekulan aztertu iruditzen jat, datuak On Jose Markiegik bialdu eutsazan eta.

Dana dala, ez dot uste lehena zein izan zan ezagutzeak beste munduko garrantzirik daukanik. Jarraipenari emango neuskio inportantziarik gehiena horrek ekarri baiteusku Barrutiaren bizitzan sakontzeko aukera. Eta jarraipen horri esker, gaurregun apurtxo bat gehiago dakigu aramaioar honen gorabeherei buruz.

Hirurehun urte pasatu da eta Barrutiaren herkide askok gaur izango dabe gizon horren gaineko lehen berria. Gaur, Udaletxe honetan ospatzen dogun ekintzaren bidez, aramaioarraren irudia eskaini dautsagu herriari. Hauxe baita edozein herriko-seme ohoratzeko dan erarik onena, hau da, herriak bereganatu, ezagutu haren oroitzapena gorde dezan.

Baina aurrera egin baino lehenago puntu bat garbi itxi gura neuke. Ez dotela zuetariko inor salatzen Barrutiaz ezer ez edo ezer gutxi jakiteagatik. Ez eta askoz gutxiago be. Errua ez dala gurea badakit. Nik berbaldi hau eskaintzen iharduteak ez deustala inolako meriturik ematen dakidan lez. Zergatik? Bada, nire betebeharra dala uste dotelako. Neuri tokatu jat, eta akabo!

Goazen, ostera, hirugarren mendeurrenarekin. Hainbeste urte eman ondoren oraintxe dogula Barrutia aramaioarra behar bezala aupatzen aitortu gura neban. Eta bakoitzak bere ale txikia ipini behar dauela uste dot, aupada nabaria izan dala ikusi daigun. Ba leike batzuek gu “borono”-tzat hartzea esku artean daroagun ospakizun hau folklorekeria merke besterik ez dala esan leikelarik. Baina ihardunaren bidez okertuta dagozela erakutsiko neuskie, ez baitago arrazoi hobeagorik ariketaren ejenpluak dakarrena baino. Eta inolako txobinismo barik hau esatera ausartuko nintzeke: ezin leikela norberaren baloreak bertan behera itzi eta mesprezatu, arrotzen alde apustua egiteko. Honek berba bat ekartzen deust gogora: salataria, traidorea.

Euskal Herriak dituen baloreak ezagutarazten ihardun behar dogu, euskaldunon bizitza bera janzten eta aberasten joan ahal izateko. Honexegatik, Barrutiari eskainitako mendehurren hau. Denok ezagutu daigun aramaioar honen izen eta izana.

Baina zein arraio da Barrutia? galdetuko deust zuetariko bateon batek sarrera luzezka xamarra egiten ari naizela gehitzen dauelarik. Eta egia da. Parka nazazue eta noan, beraz, zuzen berbaldiaren harira adarretatik ibili beharrean. Pedro Ignazioren gaineko zehazkizunak ezagutzea baita hona ekarri zaituztena.

* * *

Herri honetako Zalgo auzoan jaio zan 1682.ko Uztailaren 3 an. Zalgo-koa zan Pedro Ignazioren ama eta semea eukitzera bere baserrira itzuli zan Arrasatetik. Katharina Basagoitia Olabide eukan izena Pedro Ignazioren amak, eta hogeit urte inguru eukiko eban, semea munduratu ebanean. Seguru ez dakit, baina Katharina, garai hartan, Arrasaten neskame bezala egongo zala iruditzen jat. Nongo etxean neskame? Bada, bere semea izango zenaren aitarenean esango neuke.

Barrutiarrak oso ospe haundikoak ziran Arrasaten eta baita inguruetan be. XVIIgn. gizaldiaren lehen zatian, Arrasateko Udala auzoan, jauregi bat jaso eban Martin Barrutia Etxagibel-ek, Espainiako Armadaren kapitainak. Harrez geroztik eraikuntzari “Palacio” deitu jako. Gaurregun be hantxe dago (1). Martin hau Ana Maria Salinas-ekin ezkondu zan, hau Arrasaten XIVgn. mendetik oso ezaguna dan sendi bateko alaba dalarik. Horra hor, esate baterako, Fray Placido de Salinas y Santa Maria, San Benito Ordenaren Espainiako Nagusia eta Montserrateko Abadea, XVIgn. mendean. Honen jatorria Garagartzako “Santa Maria de Aroca” baserrian egoan, gaurregun “Santa-maixo” bezala ezagututakoan, alegia.

Pedro Ignazioren sendia goi mailakoa zala esan dot. Eta froga Juan Karlos Gerraren *Estudios de Heráldica Vasca* liburuan aurkitu leike, Barru-

---

(1) Eta bertako ugazaba Antonio Plazaola Jauregiarraburu dogu, hau Aramaioko “Basagoiti” (Basauti) baserrian jaioa da. Beraz, gaurregun be zelabaiteko erlazioa ematen da Barrutia-Basagoitia artean.

tia, Barrutia-Etxagibel (aitatutako Martin), Barrutia-Salinas (Martin eta andrearena), Barrutia-Umendia (Pedro Ignazio eta andrea) harmarriak ipinzen baititu.

Martin kapitainak eta Ana Mariak hamairu seme alaba euki zituzten. Horietako bat Pedro Alonso, hau da, Pedro Ignazioren aita. Baina Martinek ez bide eban ondorengoak berezko familia barruan bakarrik itzi gura eta gehiago ekartzen saiatu zan. Aramaioko eliz liburu batetan honela irakurri leike eta:

“...bauticé a una niña que traxo D. Mrn. de Barrutia, vecino de Mondragón, a la que puse el nombre de Mariana... Fueron padrinos..., escribano local, y...beata”.

Ez dau esaten ama zein zan.

Haur jaio berri hori Aramaiora ekartzeko Martinen erabakia eta, urte batzu beranduxeago, Pedro Ignazioren kasua ikusita gero, barrutiarrek Aramaion zenbait baserri eukiko ebezala esatera, ausartuko nintzake, errenteruek erabilitako baserriak, jakina. Baina hau nire eritzi bat besterik ez da. Dana dala, suposamendu honetaz jarraitu behar dot. Begira: Katharina Basagoitia, barrutiarena izango zan baserri bateko alaba eukiko genduan, eta gazte zala lehen aitatutako Martinen etxera joango zan neskame. Eta gizona gizon danez geroztik hain normala ei dana pasatu zan: Martin kapitainaren semea zan Pedro Alonsok haurdun itzi eban Katharina gaztea. Biak hemeretzi-hogei urtetakoak. Pedro Alonso, gainera, abade izateko bidean. Honen moduko beste kasu batez egin dot topo egun gutxi dala Arrasateko Artxibategian, bertako andra batek, eta Uribarri auzoko abadeak, seme bat euki eben eta.

Orduko abadeen eredua...!

Baina goazen ostera gure kasuarekin. Pedro Ignazio jaio eta urte batzu geroxeagoko agiri batetan irakurtzen dogu:

“dijo que sabe que Don Pedro de Barrutia y Salinas, de la Orden de Santiago, hubo en Cathalina de Basagoitia, a Pedro de Barrutia, hijo natural siendo ambos solteros, y libres de todo género de impedimentos para poderse casar uno con otro, y por tal su hijo natural le criaron y alimentaron.”

Ikusten danez, barrutiarrak ohituratuta ei zegozen. Sasikumeak sortu... eta Aramaiora. Hori bai, zaldunak ez ziranik, inork ez esateko, Barrutia abizena ematen eutseen jaio berriei. Eta Pedro Ignaziorekin berbera gertatu zan. Pedro Alonsok eta Katharinak ez ebela semea sortuta gero elkar ikusiko esango neuke. Gazterik hil zan (1699-V-16) Pedro Alonso, hogetamasei urtekin (1663-7-23.an jaioa). Gaixorik hil zan. Eta beraren testamentuan hone-la irakurtzen dogu:

“Dn. P.^o de Barrutia Salinas del horden de Santiago, Vicario y cura de la Parroquia de Sancti Spiritus de la ciudad de Salamanca”.

Horra hor, beraz, Pedro Ignazioren bititza eta lana aztertzean kontutan hartu beharko dan puntu garrantzitsu bat.

Pedro Alonsok Arrasaten egin eban testamentua, 1.699-Martxoaren 13.an, Ignazio Agirre eskribauarekin. Kontu garbitzaile bezala-testamentario-beraren anaiak Thomas —Leintz bailarako arkiprestea— eta Manuel itzi zituen, Phelipe Fernandez de la Peña bere morroiarekin batera. Morroi honek eukazan,

“todos los vienes y ropas de seda, lino y lana y dinero que para su servicio havia traído a esta dcha. villa”.

Ekarri abadeak, noski, Eta testamentuan bertan irakurri leikenez, Salamankan eta beste herri batzuetan ondasun gehiago eukan. Familiari joan jakozan bikarioaren ondareak, eta beraren semearen amaz ahazten zan bitartean sasi-arreba Mariana kontutan eukan, honi erhaztun bat itxi eutsan eta. Baina, ez dakit zergatik, Marianagaz berba egitean “sobrina” erabiltzen dau.

Testamentuan azaltzen dauen borondateari jarraikiz, Arrasateko San Frantzisko komentuan izan zan lurperatua, beraren gurasoek eukeen kaperatxoan,

“que me hagan los funerales conforme a persona de mi calidad” aginduta izten ebalarik.

Pedrorenen oinordeko-heredero-bakarra beraren semea izan zan, testamentuan dioen lez:

“...y en el remanente que quedare de todos mis vienes, derechos y acciones, echo el desquento del quinto que a de hacer la orden según derecho, como también de los gastos de mi enfermedad y funerales, deyo y nombro por mi heredero universal de todos ellos a Pedro de Barrutia, mi hijo natural, avido en Cathalina de Basagoitia, natural y vecina de Aramaiona, que por tal la declaro y es condición expresa que atento el dicho Pedro de Barrutia mi hixo es de tierna edad, lo que motivase la dicha herencia para entrar en poder de los dchos. D. Manuel y D. Thomas de Barrutia, mis hermanos, a quienes encargo y ruego le asistan con todo lo necesario y distribuyan el mandamiento de mi herencia en acomodarle atendiendo a las maiores conbeniencias suas, como espero de la lealtad de mis dichos hermanos”.

Salamankan bikario eta Leongo San Markos-en kalonje, ondoko lerroetan irakurtzen dan lez:

“En el Real Convento de Sn Marcos de la horden y Cavallería de Santiago de la espada extramuros de la Ciudad de León, a quatro días del mes de Junio de mill y seiscientos y noventa y nueve años, ante mi el escribano y testigos, los Sres. priores y canónigos de dho. Real Convento, estando juntos en su capítulo y sala Prioral, para lo cual fueron llamados a son de campana como es costumbre..., dijeron dar y otorgar todo su poder cumplido el que de derecho se requiere y es neccessario. Mas puede y debe baler a D. Melchor

Alegre y Blanco y D. Ignacio de Lossada y Prada, canónigos de este conbento, y cada uno y en solidum para que en nombre de este Real Conbento percivan y cobren el quinto de todos los vienes, heredades, frutos y demás derechos y acciones que hubieran quedado por fin y muerte de D. P. de Barrutia canónigo que fue de esta casa y vicario del Conbento de Sancti Spiritus de Salamanca, y todo lo demás que por razón de la herencia de dicho quinto toca y pertenece a este dicho Real Conbento, en conformidad de sus loables estatutos y consejos apostólicos y reales.” (1)

Baina ikusi dogunez, ondareak banatzeko orduan aitak ama baztertu ba eban be, are mingarriago iruditzen jat Pedro Ignazioren portaera, ez baitirudi jaramon haundirik egin eutsanik, Katharinaren heriotze agirian ipintzen dauenari jarraitzen badautsagu:

“En veintidós de Noviembre de mil setecientos cuarenta y tres años fue enterrada en la Parroquia de San Martín de Zalgo, Catalina de Basagoitia. Murió de edad de ochenta años, poco más o menos. Recibió los Santos Sacramentos de Penitencia, Viático y Extrema Unción. Era pobre. Para que conste firmé. Joseph de Belarroa.”

Beraz, Katharina ez zan inoiz ezkondu. Testamentuan ez dau ipintzen Pedro Ignazioren aitaren ondareak zeinolakoak ziran. Baina asko izango zala pentsatu behar dogu, ondokoa irakurrita gero:

“Y para después de los días del dicho mi hixo y si falleciese sin tomar estado, en cualquiera de los dos casos buelba al tronco la dcha. mi herencia o la parte que sobrase de ella, y con la dcha. cantidad se aumente la memoria de las dos misas hasta que alcanzaren los réditos, imponiéndose el dho. principal a razón de cinco reales cada misa y que con esta obligación quede el subcesor del mayorazgo de esta mi casa y esto mismo sea el Patrono de dcha. Capellanía y los demás que fuesen subcesores de el dcho. mayorazgo y que llegado el caso de aumentarse la dcha. Capellanía el subcesor o subcesores que fuere de dcho. vinculo tenga libre facultad de nombrar capellán a quien quisiera.”

Benetan, hotzean harturik, ezin Pedro Ignazioren amarekiko jokaera onartu, hori Arrasaten ederki ondo bizi zala ama behartsu hil baitjakon Ara-maion. Zortzi kilometro, bion arteko distantzia fisikoa. Ikusten danez, askoz haundiagoa, gogoarena.

* * *

“En tres de Julio de mil seiscientas y ochenta y dos a., yo D. Andrés Garro (de la Parroquia) bautizó a Pedro Ignazio de Barrutia, hijo de D. Pedro de Barrutia y Salinas y de Catharina de Basagoitia. Sus padrinos fueron Dn

(1) D. Ignacio de Lossada y Prada Arrasatera etorri zan, familiako gorabeherak eza-gutzera.

In.º de Arraga y Luisa de Arraga. Abuelos paternos D. Mrn. de Barrutia y D.ª Ana Maria de Salinas, vecinos de Mondragón; maternos Gregorio de Basagoitia y Mariana de Olavide, vecinos de este valle. Y lo firmé D. Andrés de Garro (rubricado)”.

Don tituluak, pertsonaien maila adierazten dau.

Horixe da, beraz, Zalgoko Martin Deunaren elizako Jaiotagiritako Bostgarren liburuan, eta berrogeitamahirugarren orrialdean irakurtzen doguna. Lehen aitatu dot eta berriz esan behar dala iruditzen jat: sasiseme nahiz alabei dagokienez, barrutiarrek Aramaiorako joera ei eukeen. Mariana eta Pedro Ignazio hemen jaio arren, Arrasaten egin eben heuren bizitza. Biek Barrutia abizena eroien eta —nahiz eta sasitxitak izan— ondo konpondu ziran familiako gainerakoekin, lehen azaldu doten ereduak erakusten deuskunez.

Hau dala eta, Pedro Ignaziok ez ebala urte asko Aramaion emango, uste dot. “Al que criaron y alimentaron” irakurri dogu, baina mutiko koxkorrari hegoak hazi bezain laster jaioterritik ospa egingo ebala, pentsetan dot. Nora? Bada, lehenengo Arrasatera, beraren aitajaunarengana esango neuke. Baina gero, aita berak, Salamankara eroango ebala, uste dot. Beharbada “sobriño” bezala, baina Gaztelako hiri hartan egingo zituela erdi mailako ikasketak iruditzen jat. Beranduago, osabak egingo ziran kargu testamentutik ulertu leikenez.

Hamasei urte zituan Pedro Ignaziok, aita hil jakonean. Garai hartakoa da gure gizonari buruz dogun lehen berria. Ez dot beste arrastorik aurkitu 1.710 arte.

Hain zuzen be, 1.710.ean Arrasateko eskribauaren lanpostua bete behar zala eta, Pedro Ignaziok bere burua azaldu eban:

“Y estando assi juntos, se leyó un pedimento de Pedro de Barrutia, en que suplica se le presente en la plaza que está vacante por muerte de Ignacio de Aguirre. Y por concursar en él las calidades que para el empleo se requiere, se le presentó la numería...”

Honela dio Arrasateko Udal-agiri batek, 1.710-11-21.ean.

Eta entzun duzue, onartu egin eutseen eskabidea. Honegaz ba da puntu bitxi bat, aitatu behar dotena. *Revista Internacional de Estudios Vascos* delakoan, Serapio Muxikak “El vascuence en los archivos municipales de Guipúzcoa” artikulua idatzi eban. Honela dio zati batek:

“Siguiendo mis investigaciones en los archivos de la provincia, he tenido la fortuna de hallar estos días en el archivo municipal de la villa de Eibar la traducción al vascuence de unas ordenanzas municipales sobre elecciones, dictadas por el Sr. Cano y Mucientes, corregidor que fue de Guipúzcoa desde el año 1754 al de 1758. Dicen así las citadas ordenanzas:”

Eta hamabost artikulutan, hauteskunde edo “elezinuetarako” agintzak ematen ditu. Ikus daigun zer dioen zortzigarrenak:

“Baita bere egon della Conttuban Justticia Errejimenthu gustticha es-teila nombrau escribuzatt, habaderen semerik, verrogeitta amar ducatten-penan bacoachac.”

Ordenantza hau, urte batzu lehenago izan balitz, etzukeen Pedro Ignazio bere karguan ihardun ahal izango. Baina etzan honela izan, eta Barrutia 1.753.arte, aritu zan udal beharrean. Urte hartako Irailean azaldu eban lana izteko eskabidea.

“en atención a su abanzada edad e impedimentos de su persona”.

Eskribau izateari buruzko beste aipamen bat egiten dau Barrutiak bere testamentuan:

“Declaro que al tiempo y quando me hube de examinar de escribano numeral de esta villa, que fue el año pasado de mill setecientos y diez, hizo esta noble villa la presentación de la numería que quedó bacía por fin y muerte de Ignacio de Aguirre escribano que fue de número de ella, la que era de Andrés de Aseguinolaza y Gerónima de Guezala su muxer, vecinos que fueron de esta dicha villa, la qual dicha numería me la cedió verbalmente para durante los días de mi vida para que usase de ella por renta de tres ducados de vellón en cada un año sin capitalidad alguna, la qual dicha renta he pagado y satisfecho al susodicho en vida suía y después a sus hixos y herederos como consta de mi libro de quantas y de años que se hallan en ella, la qual cesará al tiempo de mi fallecimiento y quedará la numería para ellos o como dispusiese esta noble villa y libres mis hixos y herederos de dicha obligación por quanto se le agrega a dicha numería todo lo travajado por mi desde el año de mill setecientos y once que obtube título de su Real Magestad, con aprovación de mi examen”.

1.711.ko Martxoaren 28an azaldu eban Barrutiak bere titulua Udaltxean.

“Este día presentó Pedro Ignacio de Barrutia el título de escribano numeral de esta villa, despachado por su Majestad en Marzo de este presente año.”

Barrutia, Maria Luisa Umendia Arraga andereñoaz, ezkondu zan 1.713.ko Abenduaren 7an. Odolkide ziran laugarren belaunaldian eta Aita Sainduak baimena eman behar izan eban ezkontza egiteko. Sendiaren tradizioari jarraituz, eta garaiko ohituren arauera, seme alaba askotako gurasoak izan ziran: Martin Joseph, Arrasateko errenten administratzailea; Pedro Antonio, Arrasateko eliza nagusiaren presbiteroa; Maria Joseph de Santa Rita eta Maria Vicenta de Santa Teresa de Jesús, Arrasateko Konzepzioko lekaimetxean errezel beltzeko erlijiosak; Maria Francisca, Miranda de Ebroko eskribaua zen Ignazio Pinedo-ren emaztea; Maria Michaela eta Maria Antonia, ezkongabeak.

Pedro Ignazio Arrasateko eskribau izatetik aparte beste kargu batzu be euki zituan. Esate baterako, Udal-administratzailea; herriko Konzepzioko

lekaimetxearen ordezkaria; Arrasateko aitonen semeen (“fidalgos”) sindikoa;...

1753an, emaztea hil jakon Pedro Ignaziori, eta hau be etsipenezko egogera batetan jausten dala esango neuke. Andrea gaixoaldi luze baten ondoren hil zan, eta honek markatu ei eban Pedro Ignazioren ordutik aurrerako izakera. Beraren azkena ikusten dau eta azken borondatea adierazi behar dauela konturatzen dalarik, testamentua egiteari ekiten dautsa urte hartako Ekainean,

“hallándome como me hallo en sanidad aunque con ayes cotidianos y en edad mui abanzada”.

Lehen ikusi dogun lez, bertako urte Irailean, lan uztea eskatu eban. Andrearen heriotzeak zerikusirik eukiko eban erabagi horretan. Cristoval Bentura de Urrechu eskribauarekin egindako testamentutik zati honeik ateratzen dodaz:

“Cuando su divina Magestad fuese servido de llamarme de esta presente vida a la eterna, quiero y es mi voluntad que mi cuerpo sea amortajado en avito de nuestro seráfico Padre San Francisco, y enterrado en la Iglesia Parroquial de San Juan Bautista, de esta villa en la sepultura que tenemos enfrente del altar de San Martin de ella, donde se hallan enterrados Maria Luisa de Umendia y Arraga mi difunta muxer y sus padres, y que sea con el acompañamiento de la Comunidad del Combento de nuestro Padre San Francisco de esta villa, con onra maior de entierro, novena, cavo de año, y misa añal en la misma conformidad que la hicieron sus funerales la dicha Maria Luisa mi muxer”.

1.759.ko Urriaren 5ean, hil zan Arrasaten, Pedro Ignazio. Hirurogeitamazazpi urte zituan.

* * *

Pedro Ignaziok “Acto para la Noche Buena” titulupean antzerki lan bat idatzi eban, Arrasaten emateko. Ordu batzu eman dodaz hango Udaletxeko artxihoan, baina orain arte, behintzat, ez dot aurkitu antzerkia sekulan eman da izan zanaren daturik.

1.897an, Barrutiaren orijinala, Migel Biguriren liburutegian ei egoan. Biguri hau, Barrutia sendiaren ordezkaria zan eta Juan Karlos Gerrari bialdu eutsan orijinala, honek segituan kopia bat Resurrección María de Azkue jaunari bialtzen eutsalarik.

Euskalzale aldizkarian argitaratu eban Azkuek Barrutiarena, honelako oharra ipintzen ebal:

“Mondragoi-ko geure adiskide batzuk lortu ta eskuratu dauskue, irakurkizun au. Erderazko gauza asko ta erderakada geiago eukiarren, guztia agertu nahi izan dogu, azaldariak (Mondragoiko bertako *eskribau* Pedro Ignazio Barrutia-tarrak) orain IA BERREUN URTE egin eban erara”.

Beraz, ez jakon Azkueri iruditu lanak meritu haundirik eukanik. Eskerak, urte batzuk pasatu ondoren obra ostera be izan zala aztertua. Eta sakonkiago egin zala esan behar da. Aita Villasante, Luis Mitxelena, Ibon Sarasola..., eta, batez ere, Gabriel Aresti orain arte “Gabonetako Ikuskizuna” hoberen ikertu dabenak doguz. Aurten, berriz, ostera ekin jako lanaren azterketari eta beharrezkoa jat Joseba Lakarra, Jon Kortazar eta Juanmari Lekuonaren izenak aitatzea.

Baina ez dot orain jaun horien eritzirik azalduko (parkatuko deusteela, uste dot), eta bai —ordea— *La Provincia de Guipúzcoa* izeneko liburuan Francisco Elias de Tejada eta Gabriella Percopo ikerle-idazleek adierazten dabena:

“Pieza que le ha hecho acreedor al título de fundador del teatro vasco que le discierne Luis de Michelena, mientras el Padre Luis Villasante palpa en ella la naturalidad cautivadora. Tan moderna en sus rasgos que en 1956, con leves arreglos, sorprendió la buena fe de un jurado, alcanzando fácilmente el primer premio en un concurso literario. En verso fácil relata los sucesos que en Navidad evocan los cristianos, introduciendo personajes vivacísimos, compuestos para la lucha de dos reinos. Que Cristo es, según el arcángel San Gabriel, el “zeruko erregea”, el rey del cielo; Lucifer el príncipe del infierno “infernuko prinzipa”. Es la pieza reflejo del teatro clásico del siglo XVII, sin la menor concesión a la estética afrancesada de la hora, más cerca de la *Raquel* de Vicente García de la Huerta, que de las comedias moratinianas por la frescura popular y por la viveza alegre de los personajes. Incluso aparece el gracioso inevitable en los tablados clásicos hispánicos y la burla desenfadada que no repara en anacronismos para hacer brotar la sonrisa en el auditorio; tal cual la escena en la que los mondragoneses se niegan a pagar a Augusto el tributo demandado, aún siendo el gran emperador del mundo entero, “mundu guztiko Enperadore Zesar Augusto aundiak”. Por sus valores literarios, espejo del gusto popular y pervivencia del teatro no contaminado de galicismos postizos, el *Acto de Nochebuena* ofrece el signo político de un estilo negador de la europeización literaria”.

Hauxe izan da gure herikideari buruz esan gura nebana. Gehiago azaldu ahal izango litzake, baina luze joko gendukenez gero ez dot uste merezi daunik. Gainera orain Juanmari Lekuona dator eta berak emango dautsue, nik baino hobeto, obra honen inguruan diran xehetasunen berri.

Amaitzeko, gogoeta bat eta gurari bat.

Gogoeta: Barrutia Euskal Literaturaren historian mugarri bat dogula.

Guraria, berriz: Ez dadila sekulan Aramaioko euskal harrobia agortu.

Besterik ez. Eskerrik asko.

P. I. BARRUTIAREN III. MENDEURRENA

Aramaio, 1982-XII-18

Endrike Knörr

Jaun-andereok!

Egun, hemen, liburu bat aurkeztu nahi genuen, baina ezina gertatu zaigu garaiz ateratzea. Olentzarokari ez, Erregetan etorriko dela espero dugu.

Barrutiaren mendeurreanaren prestalanetan hasi ginenean, Euskaltzaindiaren aginduz, liburu bat argitaratzea pentsatu genuen horretarako sortua zen Batzordean. *Gabonetako Ikuskizunaz* gainera, liburuak itzulpena ekarri beharko luke, orobat zenbait artikulu. Testuaz eta itzulpenaz Joseba Lakarra arduratu da, berriki, *Anuario del Seminario de Filología Vasca "Julio de Urquijo"* deritzan aldizkarian aritua (XV (1981), 121-156.orr). Egile berak obraren alderdi batzu aztertu ditu. Beste aldetik, Jose Mari Belez de Mendizabal aramaioarrak Barrutiaren biografiar lan interesgarri bat idatzi du. Eranskin gisa, Azkuek Gerrari egin zion esker onezko gutuna. Ondoren, Jon Kortazarren artikulua dator, lehen ondu zuena (ikus *Fontes Linguae Vasconum*, XIII (1981), 221-252.orr) hedatuz eta erdal itzulpena gehituz. Azkenik, Juan Maria Lekuonaren lan bat aurkituko duzue, obraren neurkeraz.

Eskerrak eman beharrean naiz, liburuaren prestatzaile jardun dudanez gero. Eskerrak, bai, aipatu ditudan lagunei, Halaber Arabako Foru Diputazioari, berorren babespean plazaratzen bait da liburu. Eta eskerrak ere *Anuario* eta *Fontes* aldizkarien zuzendariei, lehen argitaratu lanak liburuon sartzeko baimenagatik.

Ez nuke bukatu nahi, Batzordearen inguruan ibili den zurrumurru bat aipatu gabe. Baliteke laster edota denbora luzearen buruan jaun batek *Gabonetako Ikuskizunaren* eskuizkribu jatorrizkoa erakustea. Poztuko gara, noski, alde, horrela bada. Baina jakin bedi ere atea zabalik izan dituela jaun horrek, barrutik dei egin zaiola, inolako erantzunik jaso gabe.

Mila esker.

ARABA ETA EUSKARA

Aramaio, 1982-XII-18

Emilio Gevara, Arabako Diputatu Nagusia

Queridos amigos:

No es ésta, la primera vez que la Diputación Foral de Alava acude a una sesión pública de la academia. Estuvo la Diputación en las conmemoraciones de Juan Bautista Gámiz, de José Pablo de Ullibarri, en el homenaje a Odón de Apráiz, en el ingreso en la Academia de Enrique Knörr, etc... Actos, por otro lado, de los que ya quedan o van a quedar el mejor de los recuerdos: las publicaciones de sus obras.

Tampoco será ésta la última vez que nuestra Diputación participe en las sesiones de la Academia, porque, por encima de las personas que en cada momento sean elegidas por los alaveses para gobernarles, la Institución seguirá trabajando por la vida del euskera, para decirlo como vuestro académico Severo Altube.

Eran unos los Diputados que decidieron fundar, junto con las Diputaciones hermanas de Navarra, Vizcaya y Guipúzcoa, la Academia de la Lengua Vasca.

Eran otros los Diputados que ya en 1977 declaraban al Euskera patrimonio cultural de la Provincia y lengua oficial en la Administración Foral, e iniciaban la creación del Servicio del Euskera.

Son hoy otros los Diputados que han venido trabajando para desarrollar el Servicio y convertirlo en instrumento de la reuskaldunización, tan necesaria, tan evidentemente reflejada.

Y dentro de pocos meses habrá otros Diputados que intentarán cumplir con su obligación —porque todo esto es para nosotros una obligación— y lograrán con toda seguridad mejorar y acrecentar lo que hasta hoy hayamos podido realizar.

Y es que, en definitiva, la Diputación Foral permanentemente tiene que estar y estará al servicio de su pueblo, y por tanto y por definición al servicio del euskera.

Por ello, es evidente que debo de ser yo quien, en nombre de la Diputación Foral de Alava y con toda sinceridad, os agradezca cuanto venís haciendo por la lengua y la cultura de nuestro pueblo, y os pida la mayor benevolencia posible al juzgarnos por lo que no hemos sabido hacer o disponer.

Unicamente me atrevo a solicitar desde aquí y estimar que nosotros y los que vengan hagamos, en estos momentos tan importantes para nuestro país, y precisamente para corresponder a vuestro trabajo el mayor de los esfuerzos posibles para saber separar lo que pueden ser legítimas y lógicas discrepancias al concretar las vías y los modos de reuskaldunización, de lo que tiene que ser voluntad y deseo unánime de todos: que el euskera, como toda lengua, se convierta en auténtico instrumento de comunicación, y por tanto de fraternidad, entre hombres de un mismo pueblo que desean convivir y realizarse como tales colectiva, solidaria y pacíficamente.